

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,—. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

WIE HEEFT GELIJK?

Zoals men kan weten, is er al enige jaren een discussie aan de gang over de vraag of er voor de buitenkerkelijke militairen geestelijke verzorging in het leger moet plaats vinden. Er bestaat een Humanistisch Thuisfront, dat bereid is deze verzorging voor haar rekening te nemen en dat bovendien sedert enkele jaren een viertal militaire tehuizen exploiteert en vormingscursussen geeft, die drie dagen duren en waarvoor de militair verlof kan aanvragen. We zullen maar niet in extenso weergeven, hoeveel moeilijkheden deze militairen daarbij dikwijls in de weg gelegd worden, we achten dit genoegzaam bekend.

Dit werk wordt door de overheid gesubsidiëerd en breidt zich voortdurend uit. In het jaarverslag over 1960 van het Thuisfront, dat enige tijd geleden verscheen, wordt o.a. vermeld, dat het bezoek aan de tehuizen niet onaanzienlijk is toegenomen. Zo ontving het huis in Vierhouten byna 40.000 bezoekers, hetgeen ten opzichte van het vorige jaar een verhoging met 25% betekende. Bijzonder groot was de belangstelling voor het huis 't Harde, waar maar liefst 69.000 soldaten binnenvielen, ondanks het feit, dat het huis ongunstig is gelegen, omdat de twee andere tehuizen van resp. de katholieke en protestantse organisaties vlak in de buurt zijn.

Nu zeggen deze cijfers, hoe belangwekkend op zich zelf ook, weinig over behoefte aan geestelijke verzorging van de militair. Een militair tehuis biedt een aangename afwisseling van de kazernesfeer, men kan er zich ontspannen na de dienst. Overigens is het opvallend, dat in de humanistische tehuizen bijzondere zorg is besteed aan de gelegenheid tot rustig lezen en studeren, waarvan gretig gebruik wordt gemaakt.

Het staat echter toch anders met het zgn. vormingscentrum. Deze driedaagse bijeenkomsten zijn veel meer gericht op geestelijke inspanning, al ontbreekt uiteraard ook het ontspannende element niet. Maar er wordt gediscussieerd over kunst, over levensvragen, over geestelijke achtergronden. En het moet dunkt ons toch wel iets zeggen, dat ook de belangstelling hiervoor steeds toeneemt. Werden deze vormingscursussen in 1959 door 1465 militairen bezocht, in 1960 was dit aantal gestegen tot 2221.

Naar onze mening kan niet ontkend worden, dat uit deze cijfers een behoefte valt af te leiden van buitenkerkelijke militairen aan geestelijke verzorging. De minister van defensie heeft dit echter herhaalde malen wel gedaan en geweigerd op het verzoek van verschillende Kamerleden in te gaan een proef in het leger met humanistische geestelijke verzorgers te nemen. Het Humanistisch Thuisfront en de gehele humanistische beweging stellen zich op het standpunt, dat op deze wijze ook hier weer discriminatie van een groot deel van de bevolking wordt bedreven. En om nu eens te peilen, wie er gelijk heeft, gaat het Thuisfront de komende weken een handtekeningen-actie voeren, waarbij een aantal ouders van dienstplichtigen gevraagd zal worden, op een daartoe bijgevoegde kaart blijk te geven van hun wens, dat humanistische geestelijke verzorging in het leger zal worden ingevoerd. Onnodig te zeggen, dat wij de leden van de Luisterkring, die zich indertijd verzet hebben tegen de achterstelling van de humanisten in de aether deze actie, die eveneens tegen de discriminatie is gericht, van harte aanbevelen.

Het geheim van het leven is niet een probleem dat opgelost moet worden, maar een werkelijkheid die moet worden ondergaan.

J. J. van der Leeuw

IK BEN HELEMAAL NIKS

Niet lang geleden is, in Amsterdam, de schrijver Nescio gestorven, die zijn roem bij velen te danken heeft aan een boek met drie verhalen en, veel later verschenen, nog enkele fragmenten. Omdat alles tegenwoordig overdreven wordt, heet deze Nescio — een schuilnaam voor een eerzaam zakenman, die zich nooit in de letterkundige wereld heeft bewogen, een groot schijver. Nou, mijns inziens moet een groot schrijver meer hebben geschreven dan drie verhalen en een paar fragmenten, maar een uitzonderlijk man is Nescio zeker geweest. Hij heeft in die drie verhalen namelijk, op onnavolgbare manier vastgelegd hoe idealistische, kunstenaarachtige jongemannen levend in het geliefde Amsterdam met zijn eigen humor, omstreeks 1900 leefden, dachten en voelden. Hij die Amsterdam niet kent, hij die nooit heimelijk of openlijk een kunstenaar of, als dat niet ging, een bohémien heeft willen zijn, hij die tevreden met zichzelf is en met de gang van zaken in de wereld, hij die het allemaal zo goed weet moet de verhalen maar niet lezen. Hij zal er niets aan vinden. Maar allen die sceptisch zijn — nescio betekent ik weet het niet —, die wars zijn van klein- en groot burgerlijkheid, van sleur en verzekerdheid, die voor het mysterie der dingen open staan, die zullen genieten van de verhalen en vooral van de levensware personen die Nescio beschrijft. In de eerste plaats is daar, uit het verhaal *de Uitvreter*, de figuur Japi. Japi de klaploper, Japi de nietsnut, Japi de fijne opmerker, Japi de kunstenaar zonder scheppend talent, Japi de filosoof zonder pen of systeem, Japi de gevoelige. Deze figuur blijft leven als het boek dicht is, hij is levend ten voeten uit getekend. Deze Japi is een geschikte aankondiger van het praatje, dat ik vanmorgen voor U houd.

Als de schilder Bavink Japi in Zeeland heeft ontmoet („... altijd vond je hem ergens aan de waterkant. Daar zat hij maar uren achtereen, onbewegelijk”) en met hem in gesprek komt, vraagt hij Japi of hij Amsterdammer is. „Ja, Goddank” zei Japi. „U schildert niet?” vraagt Bavink. Waarop Japi zegt: „Nee goddank... en ik dicht ook niet en ik ben geen natuurvriend en geen anarchist. Ik ben Goddank helemaal niks.” Dat niks heeft zeker ook betrekking op de godsdienst, want ofschoon het gehele boek van Nescio gedragen wordt door een mystiek getinte religiositeit is het niet godsdienstig of kerkelijk, want dat paste niet in het open en onconventionele leven van de idealistische jongeren van ± 1900.

„Ik ben Goddank helemaal niks” zegt Japi en hij bedoelt daarmee — want hij voelt zich wel een schilder en een dichter en een natuurvriend en waarschijnlijk is hij ook wel een anarchist — dat hij nergens bij aangesloten is, nergens verantwoordelijkheid voor draagt, niets hoeft te doen, volkomen vrij is. Japi is niet gebonden door verplichtingen,

is niet geremd door een baantje. Hij is een individualist die één grote angst heeft, namelijk om te worden als de anderen, als de gemiddelden, angst voor de aanpassing, voor de vervlakking. Zo zijn de Japi's altijd en overal goud waard, zij zijn nodig als het brood in de samenleving, want zij houden alle burgers de spiegel voor hun verveelde, deftige gezichten en zij wijzen ieder op enige waarden in het leven, de waarde van het bestaan op zichzelf, zonder intellectueel of lichamelijk gezwoeg, de waarde van het leven zonder de zweep van het uurwerk, de waarde van de stille aandacht voor de natuur, zonder motorgeronk en snelheid, de waarde van de luiheid. Maar, — ik vat het verhaal van Nescio nog eenmaal op — Japi is een uitvreter, hij teert op de zakken van anderen, hij leent en geeft niet terug, hij heeft geen plichtsbesef, geen verantwoordelijkheidsgevoel, geen doel, geen streven, hij is een onuitstaanbare, klaplopende genietter. Met een modewoord zou men moeten zeggen, dat Japi en alle andere Japi's randfiguren zijn, marginale mensen, die leven op kosten van en ten koste van de burgermaatschappij, die ze te eten moet geven en die ze ook nog verachten. Dit is eigenlijk een merkwaardige situatie. De Japi's geven de kleur en de afwisseling aan de samenleving, ongevraagd en ongewild. Zij verafschuwen die maatschappij maar tegelijkertijd hebben ze die nodig om te leven.

En dat is, in het algemeen, de positie van de meeste kunstenaars. De individualistische dichter, die zich met zijn gehele wezen verzet tegen de gangbaarheden, tegen de moraal van de meerderheid, vindt het toch maar wat prettig als zijn gedichtenbundels vele oplagen beleven, om het erg platvloers te zeggen. Als men het fraaier wil formuleren dan moet men zeggen dat de kunstenaar individualistisch non-conformistisch, eenzaam en de massa wantrouwend moet zijn om, in zijn werk de maatschappij de vruchten te schenken, die kleur, zin en waarde aan het leven geven. Omdat de Japi, uit Nescio's verhaal wel de gevoeligheid van de kunstenaar had maar niet kon scheppen, werd hij wanhopig en, zoals in het verhaal staat: „op een zomermorgen om half vijf, toen de zon prachtig opkwam, is hij van de Waalbrug gestapt.”

Nu wordt het tijd om van Japi af te stappen om op mijn thema te komen. „Ik ben helemaal niks” wordt meestal geantwoord op de vraag naar de levensovertuiging. Ik ben niet katholiek, niet protestant, ik behoor niet tot een andere religieuze gemeenschap, ik ben helemaal niks.” U zult het met mij eens zijn, dat dit antwoord vrij negatief aandoet en dat het, als men het letterlijk zou opvatten wel uiterst bescheiden klinkt. De antwoordman zal bedoelen, als Japi, dat hij, gelukkig, bij geen godsdienstige gemeenschap is aangesloten en dat hij blij is zo weinig een kuddedier te zijn.

Nu zijn er, sinds het ongodsdienstig humanisme een bepaalde vorm heeft gekregen, in ons land tallozen, die, met een zekere trots, als van Japi, blijven zeggen, dat zij Goddank helemaal niets zijn. Dit antwoord wordt steeds zwakker, steeds minder op zijn plaats. In de eerste plaats spreekt uit het antwoord een groot gebrek aan belangstelling voor de grote vragen, dus een geestelijk nihilisme. In de tweede plaats spreekt er een onwil uit om kennis te nemen van het autonome humanisme en ten derde suggereert het antwoord dat het humanisme in zijn organisatorische vorm al vervallen zou zijn in een verstand, conservatief en eng-hartig dogmatisme, waar de spreker, gelukkig, niet bijhoort. Deze vrijwilligers in het leger der nihilistische individualisten (geen tucht, geen officieren, geen uniformen, geen marsen) spreken soms al van het humanisme van het Humanistisch Verbond, als een ontoelaatbare vernauwing van hun hoog, breed en select humanisme. Zij beseffen niet dat het moderne humanisme gebaat zou zijn bij de ideeën, initiatieven en originaliteit van deze afzijdigen. Zij beseffen ook niet dat hun individualisme meestal voortkomt uit een gewoon gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel.

Een glas bier, boterhammen met worst, sokken of een kachel „van de burgers” lospeuteren is dan, voor de individualist, wel goed te praten maar dat klaplopen op geestelijke waarden is parasiteren. Tenslotte beseffen zij niet, dat de schoonste ideeën, de hoogste waarden, de moedigste gedachten verloren gaan, als ze niet gedragen en uitgedragen

worden door een bepaalde vorm van organisatie.

Het Humanistisch Verbond strijdt nu een vijftien jaar voor twee doelen. In de eerste plaats om, naast de kerken, een dam op te werpen tegen een cultuurvervlakkend nihilisme, dat de gevaarlijkste onderwijzer is van alles wat wij van waarde achten in ons leven. Gevaarlijker dan de atoombom, want hij ontploft onhoorbaar en onophoudelijk. In de tweede plaats vecht het Humanistisch Verbond voor de gelijkgerechtigde erkenning van een niet-godsdienstige levensovertuiging. Dat schilder A, arbeider B, schrijver C en winkelfuffrouw D het humanisme niet nodig hebben om een rijk en zinvol leven te hebben, dat zij graag erkent, maar deze mensen moesten de fantasie hebben om zich in te denken, dat anderen het wel eens nodig zouden kunnen hebben en dat tallozen verlangen naar geestelijke steun. Die steun kan niet gegeven worden zonder een hechte, grote, invloedrijke organisatie. Ik zie in het afzijdig blijven van zovelen eigenlijk een tak van datzelfde nihilisme en wel in deze zin, dat al deze „ik ben nikkers” het niets kan schelen wat er gebeurt en gaat gebeuren. Zij laten anderen het werk doen dat ook hun ten goede komt.

De vakantie is voor de meeste mensen afgelopen, een nieuw jaar van werken ligt voor ons. Ik wilde wel, dat zij, die dit gelezen hebben, die zich humanist noemen zouden overwegen dat parasiteren geen edele bezigheid is en dat niemand zijn vrijheid te kort doet als hij zijn verantwoordelijkheid erkent.

H. BONGER

Humanistische Correspondentiekring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 24 ct aan postzegels insluiten. (adv.)

Luistert U ook elke 1e dinsdag van de maand naar onze uitzending via de A.V.R.O.-microfoon?

Zie voor de juiste tijd ons overzicht van de komende lezingen.

natuurlijk bewaart u de radiolezingen

Om U het bewaren mogelijk en het herlezen van de radiolezingen tot een genoegen te maken, is er een handig verzamelbandje te verkrijgen.

Aan dit linnen bandje, dat voorzien is van een gouden opdruk, zult U veel plezier beleven.

De prijs, die laag gesteld is, bedraagt f 1,95. Gireer het bedrag op postrekening 58 t.n.v. Humanistische Luisterking het Woord van de Week te Utrecht.

Henriëtte Roland Holst was ook in doen en denken dichteres: haar dichterschap was het stramien van haar grootheid. Toch was juist haar dichtwerk zelden geheel gaaf, maar in haar vers ontmoet men een kwaliteit van beleven, die op een geheel eigen wijze in het stroeve rythme vorm gekregen heeft. Deze kunst is slechts ten volle te verstaan uit de levensgang van de dichteres, waarvan zij een aangrijpend getuigenis is. De schijnbaar ongestadige gang van haar ontwikkeling blijkt onder het gezichtspunt van haar dichterschap een rechtlijnig streven naar de beleving van de al-eenheid der wereld te zijn.

Het is bekend, dat Gorter, naast haar man de grote vriend van haar leven, haar tot Dante, Plato en Spinoza bracht. Vooral Dante ging duurzaam zeer veel voor haar betekenen; hij gaf haar een harmonische visie op het leven, die haar dichtelijk gemoed bevredigde. Maar het was ook weer Gorter die haar naar een nieuwe fase voorving: de marxistische periode. En ook hier is het, evenals bij Dante en Spinoza, weer de visie van de eenheid der tegendelen, die haar geboeid houdt.

In het socialisme zocht zij, zoals in alles, de eenheid der tegendelen en diep heeft haar dan ook de scheuring in de socialistische beweging geschokt. Na een periode van „wanhopig gespartel” trok ze zich terug uit de strijd.

De jaren na 1911 zijn voor haar jaren van eenzaamheid en bezinning. Maar aan het socialisme heeft zij nimmer getwijfeld. In haar literaire werk uit die jaren, dat tot het gaafste behoort dat ze geschreven heeft, legt ze daarvan een indrukwekkend getuigenis af. Trouwens ook in wetenschappelijk proza heeft ze hieraan steeds opnieuw uiting gegeven. Wel is het in deze periode van haar leven dat het van de aanvang af aanwezige droom-en-daadthema tot volle ontwikkeling komt; en meer en meer gaat ze beseffen „dat droom en daad niet samen kunnen wonen”. Maar door de gebeurtenissen van de eerste wereldoorlog wordt haar leven meegenomen op een nieuwe golf van activiteit. Vurig hoopt ze dat daardoor een nieuwe fase in de geschiedenis wordt ingeleid. In een artikel motiveert ze haar „revolutionaire wedergeboorte”. Aan de wil hecht ze nu een veel groter waarde dan voorheen en in verband daarmee ook aan de onderbewuste krachten

der ziel. In de nu volgende jaren beproeft ze, door de nadruk te leggen op niet-geweldadige strijdmiddelen, een synthese tot stand te brengen tussen liefde en strijd; maar geheel is de synthese nimmer gelukt. Na 1923 trekt ze zich geleidelijk aan opnieuw terug uit de praktische verwickelingen. Meer en meer beginnen in deze jaren bij haar de naar binnen gerichte krachten der ziel te overheersen. Ze noemt zich dan ook uitdrukkelijk „religieus”, met welke term ze de eenheid van de mens met het universum tot uitdrukking wil brengen, wel te onderscheiden van het geloof aan een persoonlijke God. Groot is ook de eerbied, die zij in deze jaren is gaan koesteren voor Gandhi en zijn ahimsa, het principe der weerbare liefde. Het is eveneens in deze periode van haar leven, dat zij sterk de invloed van Tolstoi ondergaat.

In die jaren heeft zich haar levensinzicht nog geleidelijk gewijzigd. Aanvankelijk humanistisch-pantheïstisch, kreeg het meer en meer een vrijzinnig karakter, waarbij men ook niet vergeten mag, dat ze de band met de Remonstrantse Broederschap, sinds haar aan-neming, nimmer geheel verbroken heeft, en ook nog na 1938, toen ze om bijkomstige redenen als lid bedankte, de Remonstrantse belijdenis „prachtig” noemde.

In politiek opzicht is ze altijd radicaal gebleven. Hoezeer ook in haar denken op geweldloosheid gericht, leefde ze ten allen tijde met de grote wereldgebeurtenissen mee, en nimmer heeft ze betreurd voorgegaan te zijn in de dagen, toen de mensheid meende de broederlijke samenleving in één slag te verwerven.

Zeker was haar karakter nimmer door soepelheid gekenmerkt, gedreven als ze werd door zo sterke zielskrachten. Maar haar leven lang is ze zichzelf trouw gebleven in haar streven droom en daad te verbinden en de kloof te helpen dempen die ze scheidt. Hier is geen toereikende keuze mogelijk geweest, want in een mensenleven hebben beide onvervreemdbare rechten; dit te hebben beseft en er haar ganse leven voor te hebben ingezet, is de grootheid geweest van Henriëtte Roland Holst. Zo iemand, dan heeft zij behoort tot degenen „voor wie alle dage’ en alle uren de eeuwigheid breekt door den tijd”.

J. v. P.

lezingen voor de radio

- zo. 24 sept. VARA 9.45 uur: Drs. A. R. Vermeer: „Geestelijke verzorging in het leger”.
- zo. 1 okt. VARA 9.45 uur: Prof. Dr. L. G. van der Wal: „En wat zegt de humanist ervan”.
- di. 3 okt. AVRO 16.— uur: Mr. A. Stempels: Onderwerp nog niet bekend.
- zo. 8 okt. VARA 9.45 uur: Prof. Dr. C. T. P. Stutterheim: „Taal als bron van liefde en haat”.
- zo. 15 okt. VARA 9.45 uur: Dr. J. P. van Praag: „Het grote gevaar”.